

Az Anemas-féle összeesküvés és a Dukas család

A Komnénosok uralmát megalapozó I. Alexios uralkodása nem volt híján belső feszültségeknek, különösen regnálásának első felében. Az Anemasok által vezetett császárelles mozgalom egy volt a megannyi összeesküvés között, de egyben fordulópontot is jelentett Alexios császárságának történetében a 11–12. század fordulóján, mivel azt követően már érzékelhetően kevesebb válsággal kellett szembe néznie a birodalom fejének. Az összeesküvések és lázadások vizsgálata azért fontos, mert sokat segíthet az adott időszak politikai rendszerének működésének és természetének jobb megismerésében. I. Alexios uralkodásának egyik fontos kérdése, hogy milyen viszonyban voltak az új dinasztiát alapító Komnénosok és a korábban uralkodókat adó Dukasok. Jelen tanulmányban az Anemas-féle összeesküvés politikai hátterét szeretném megvizsgálni, amelyen keresztül a császári dinasztia és az elit kapcsolatának, illetve az utóbbi csoport kapcsolatrendszerének jobb megértéséhez vezethet.

Számos kutató foglalkozott eddig az Anemas-féle összeesküvéssel. Michael Angold a konstantinápolyi szenátus ellenállásával kapcsolatban említi meg az összeesküvést, és kisebb szerepet tulajdonít a hadsereg képviselőinek.¹ Jean-Claude Cheynet nagyobb hangsúlyt fektet a katonai szárnyra, és a kis-ázsiai emigránscsaládok elégedetlenségét látja az események mögött. Utóbbi fejleményen keresztül összefüggéseket talál a Diogenés-összeesküvéssel is.² Paul Magdalino vetette fel, hogy az Anemasok és körük összeesküvését a Dukasok háttérbe szorítása miatti elégedetlenség válthatta ki.³ Érdeemes megjegyezni, hogy az összeesküvés komolyságát és a felségárulás vádjának valóság-tartalmát egyik kutató sem kérdőjelezi meg. A vád valóságát talán azért nem kérdőjelezték meg, mert Anna Komnéné mellett a Komnénosok uralmát kritikusan szemlélő Ióánnés Zónaras sem kételkedett az összeesküvés komolyságában. Zónaras azonban éppen azzal próbálta I. Alexios regnálását leértékelni, hogy uralkodását összeesküvések és felkelések sorozataként ábrázolta elbeszélésben.⁴ Ennek megfelelően az Epitomé Historión szerzője nem volt érdekelt abban, hogy megkérdőjeleződjön az Anemasok összeesküvése. Ilyen irányból nem lehet bizonyosságot szerezni az összeesküvőkkel szemben hozott vád megalapozottságáról.

Anna Komnéné több résztvevőt is név szerint lejegyez, amely alapján látszólag sokkal többen vettek részt a hadseregből. Valószínűleg azonban Anna nem említi meg mindenkit, tehát egyáltalán nem biztos, hogy a katonai és a civil csoport között ilyen arány állt fenn a valóságban. Bizonyos személyeknél teljes nevet is megad, másoknál azonban meg kell elégednünk a családnévvel. Fontos azonban megemlíteni, hogy mindenkinél legalább a családnévet ismerjük, míg magában álló keresztnévet nem. A családnévek felsorolása nagy segítséget nyújt abban, hogy az összeesküvők társadalmi hátterén keresztül a politikai motivációt is megpróbáljuk felgöngyöltetni.

¹ ANGOLD 1986, 146.

² CHEYNET 1990, 366–367.

³ MAGDALINO 1993, 203. – Cheynet-hez hasonlóan Magdalino is összeköti itt a Diogenés- és az Anemas-féle összeesküvéseket.

⁴ TREADGOLD 2013, 397–398.

A névsort átnézve rögtön feltűnik a Kónstantinos Exazenos Dukas név a hadsereg képviselői között. Mivel egy másik összeesküvő is viseli az Exazenos nevet, így feltételezhetjük, hogy nem személyes ragadványnévvvel, hanem családnévvvel van dolgunk. A kérdés, hogy milyen kapcsolatban volt Kónstantinos az Exazenosokkal és a Dukasokkal. Az elkövetkező évszázadokban népszerű kettős családnév korai példájával állunk szemben, ami több bizonytalanságot okoz.⁵ A szokás, hogy a megannyi felvett családnév közül az utolsó jelzi az atyai leszármazást, a Palaiologos-korszak sajátossága volt.⁶ E gyakorlat szerint Kónstantinos apja Dukas volt, ám kérdéses, hogy e gyakorlat korai formájában mennyire volt letisztult nevek sorrendjének kiválasztása. Ennél nagyobb kétséget támaszt az atyai leszármazással szemben az, hogy a Dukasok hírneve messze felülmúlta az Exazenosokét. Ez akkor is igaz, ha az utóbbiak kellő tekintéllyel bírtak egy adott időben, hogy beházasodjanak a császári családba. Egy Dukasnak semmi érdeke nem lehetett abban, hogy felvegye a jelentéktelenebb Exazenosok nevét is. Ellenben az Exazenosok egyenes ági leszármazottjának már érdemes volt használni anyja családjának nevét. A legvalószínűbbnek így az tűnik, hogy Kónstantinos atyai ágról Exazenos, anyai ágról pedig Dukas volt.

Niképhoros Exazenos Hyalcas még titokzatosabb személynek tűnik. Mind származása, mind pedig a másik Exazenoshoz fűződő viszonya bizonytalan. Rendkívül érdekes, hogy Anna Komnéné más alkalommal is együtt említi meg a két Exazenos. Kónstantinos és Niképhoros együttműködése szoros kapcsolatra utal, de viszonyuk természete erősen kétséges. Nehezen lenne magyarázható a második vezetőknévük különbsége, ha édestestvérekről lenne szó. A féltestvéri kapcsolat vagy egyéb távolabbi rokonság már elképzelhetőbb. Emellett az Alexiasban nem találunk utalást egyikük korára sem, tehát lehetséges, hogy az Exazenos család különböző generációit képviselték, így akár apáról és fiáról is beszélhetünk.

A harmadik feltűnő személy, akit Anna Komnéné az összeesküvők között említett meg, Nikétas Kastamonitis. Nikétas azon összeesküvők közé tartozik, aki számos fontos pozíciót töltött be az összeesküvés előtt.⁷ Az Alexias és egyéb források alapján fontos és megbecsült embere volt I. Alexiosnak uralkodása első felében. 1092-ben egy nagy flotta vezetését kapta meg, bár kérdéses, hogy ezzel együtt betöltötte-e a magas dux tisztségét is.⁸ A század végére datált pecsét dukként említi Nikétast, ami valószínűleg nem egyezik a flotta főparancsnokát jelelő, előbb említett hivatallal, ám mindenképpen mutatja, hogy néhány évvel az összeesküvés előtt is a császár kegyét élvezte Kastamonitis.⁹ Anna Komnéné ugyanakkor egyetlen esetben sem említi Nikétas beosztását, így az Anémasok szervezkedésének leírásánál sem. A tisztség ismerete nélkül viszont a levegőben lóg Nikétas motivációja. Az Alexias alapján viszonylag csekély súlya

⁵ Korábban inkább az volt a jellemző, hogy kizárólag az anyai felmenők vezetőknévét vették fel, amennyiben előkelőbb családról volt szó. Ilyet tapasztalhatunk a Burtzés családba született Niképhoros Melissénos – már ha hihetünk Niképhoros Bryennios Niképhoros Melissénos apjáról tett beszámolójának (BRYENNIOS, 85: 1. 6) – vagy Anna Dalasséné esetében, akinek Alexios Charón volt az apja (BRYENNIOS, 77: 1. 2; ALEXIAS, I. 105: 3. 8. 1).

⁶ CHEYNET 2006, 12.

⁷ Anna Komnéné szerint az 1087-es distrai csatában Tatikiossal együtt a jobb szárny irányításával bízták meg, így feltételezhető, hogy ekkor már valamilyen magas tisztséget is ellátott a hadseregben (ALEXIAS, I. 211: 7. 3. 6).

⁸ ALEXIAS, I. 223: 7. 8. 2.

⁹ FOGG 1824 (publikálva: WASSILIOU – SEIBT 2003, 117, 580. lj.)

volt az összeesküvésben, ami Kastamonitis múltját ismerve – lévén a felkelők közül neki volt a legjelentősebb előélete – meglepő fejleménynek tűnik. Az összeesküvés bukása után Nikétas eltűnik a forrásokból, de nem lehetetlen, hogy pályafutása már a szervezkedés előtt hanyatlani kezdett, ami megmagyarázná a császárral szembeni fellépését.

Nem véletlen, hogy az összeesküvést négy testvérrel nevezték el, akik közül csak kettő nevét ismerjük.¹⁰ A források egyetértenek abban, hogy a mozgalom igazi vezetője Michaél, a legidősebb Anemas volt.¹¹ A felkelést leszámítva keveset lehet tudni a család történetéről, és Anna Komnéné elbeszélésében nem emeli ki a család előkelő mivoltát oly mértékben, mint más nemzetségeknél.¹² Az Anemas-fivérek végül börtönbüntetést kaptak a teljes vagyonek Kobzás mellé az összeesküvés után. Érdekes, hogy később I. Alexios fia, II. Ióannés (1118–1143) egyik lányát egy Anemashoz adta, aminek köszönhetően ez a család is az elsőrangú elit részévé vált.¹³

A császár ellen fellépő mozgalom másik fontos figurája Ióannés Solomón volt, akit a résztvevők egymás között a trónra szántak. Anna Komnéné szerint Ióannést a hiúsága állította az összeesküvés mellé, és nem vette észre, hogy az Anemasok csak vagyoni támogatása miatt használták fel.¹⁴ Családi hátterét és a személyes pályafutását tekintve ki kell emelni, hogy a Solomónok közül ő tűnik a legsikeresebbnek a források tanúsága szerint, miközben karrierje lényegében I. Alexios uralkodásához kötődött.¹⁵ Könnyedén hihetnénk azt, hogy a Komnénosok karolták fel Ióannést, és egyengették pályafutását. E tekintetben meglepőnek tűnhet, hogy Alexios ellen fordult a századforduló tájékán. A későbbiekben viszont láthatóvá válik, hogy a helyzete nem volt ilyen egyszerű.

Anna Komnéné számos összeesküvőt sorolt fel keresztnév nélkül, akiknek azonosítása igen nehéz feladat elé állítja a kutatókat. A felsorolásban Antiochosok, egy Kurtikios, Skléros és Xéros kerül említésre. Számos kutató próbálkozott azonosítással, de egyértelmű eredményt nem tudtak elérni. Az Antiochosok közül két lehetséges jelölt van, Kónstantinos, aki 1094-ben viselte a magas hetairarchés tisztségét, illetve Michaél, aki a külső testőrség parancsnoka volt ugyanebben az évben.¹⁶ A Kurtikiosok közül

¹⁰ A forrásokból csak Michaél és León neve ismert, az Alexias kézírataiban kiolvashatatlan a másik két fivér neve (ALEXIAS, I. 372: 12. 5. 4).

¹¹ ALEXIAS, I. 372–373: 12. 5. 5; ZÓNARAS, III. 745: 18. 24. 3.

¹² Az eset leírásakor az Antiochosok és a Solomónokat nevezte előkelőnek Anna Komnéné. Meg kell azonban említeni, hogy az Alexias keletkezésének idején az Anemasok nagyobb tekintélynek örvendtek, mint az előbbi két család. Így érthető talán, hogy a szintén régóta előkelő Anemasok rangját Anna miért nem említette.

¹³ PRODRAMOS, LIV. sz. 123. sor

¹⁴ ALEXIAS, 372: 12. 5. 5.

¹⁵ Nem egyszerű rekonstruálni a Solomónok történetét, mivel Ióannést megelőző időszakról igen kevés adatunk van. A család Komnénosok előtti időszakából ismert legmagasabb tisztségeket Himerios, a hippodrom bírja és mystolektés töltötte be (ZACOS BNF 541; CHEYNET 2002, 123: 16. kép) az 1040–1060 között. Úgy tűnik, Ióannés Solomón érte el a legmagasabb pozíciókat a család történetében, ugyanis prótasekretis – a császári titkárok vezetője – (DO 58.106.3928; LAURENT 1980, 122–123: 254. sz.), epi tón deéseón – vagyis a császárnak benyújtott fellebbezések kezelője – (DO 55.1.3324; LAURENT 1981, 122–123: 254. sz.), Hellas és Peloponnésos tartományok közös civil kormányzója (WASSILIOU – SEIBT 2003, 258, 124. lj.), valamint dikaiodotés volt (SEYRIG 473; CHEYNET ET AL. 1991, 76–77: 95. sz.).

¹⁶ SKOULATOS 1980, 25–27, vö. CHEYNET 1990, 100 (utóbbi csak Kónstantinost nevezi meg az Antiochosok közül). Mindkét nevezett Antiochos szerepel az 1094-es blachernai zsinat névjegyzékében (GAUTIER 1971, 217–218).

Cheyne Basileioszt sejtette az összeesküvők mögött.¹⁷ Kazhdan veti fel, hogy e család elégedetlensége mögött a Kónstantinos Kurtikios és I. Alexios lánya, Theodóra között tervezett eljegyzés felbontása állhatott.¹⁸ Az ismeretlen Skléros mögött Gautier az 1094-es blachernai névjegyzéken szereplő Andronikos kuropalátést, míg Seibt inkább Ióannést, Hellas és Peloponnésos korábbi stratégosát sejtette.¹⁹ Xéros az egyetlen, akinek hivatalát megemlíti Anna Komnéné, bár a megfogalmazása szerint éppen elhagyta a főváros eparchosának tisztségét.²⁰ E fontos információ ellenére sem lehet Xérost a korszakból ismert több családtaghoz kötni minden kétséget kizáróan.²¹ Jól látható tehát, hogy a rendkívül kevés információval rendelkezünk az összeesküvés résztvevőiről különösen a tekintetben, hogy milyen pozíciókat foglaltak el a kormányzatban megmozdulásuk idején. Motivációikról így csak találgatni lehet, ami különböző elképzeléseknek adhat teret.

Való igaz, hogy az összeesküvők között több olyan személyt is találunk, akik kis-ázsiai gyökerekkel rendelkeztek. Az arisztokrácia jelentős része érintett volt a birodalom ázsiai területeinek elvesztésében, amelyre a balkáni birtokrendezés csak részleges és erősen szelektív megoldást jelentett. Maga a komnénosi vezető elit, a császári rokonság is döntően a szeldzsuk kézre került vidékekről származott, és érzékeny veszteségeket szenvedett. I. Alexios elsősorban e szűkebb kör földigényét elégítette ki a megmaradt területeken, ami feszültséget teremthetett a többi károsult között. A Kastamonitások mellett az Antiochosok, a Basilakésok, a Kurtikiosok és a Sklérosok kerültek nehéz helyzetbe régi birtokaik elvesztése folytán. Éppen ezért mindenképp megfontolandó Cheynet azon elképzelése, hogy az Anemas-féle összeesküvés – a Diogenés-féle összeesküvéshez hasonlóan – Kis-Ázsia túlzottan lassú visszahódítása miatt indult.²²

Ugyanakkor a felkelők között találunk olyanokat is, akiknek bizonytalan kapcsolatok fűzték Kis-Ázsiához. Kevés a bizonyíték arra, hogy a krétai emírektől leszármazó Anemasok, illetve a fővároshoz kötődő Solomónok és Xérosok erős kötődéssel bírtak a keleti területekkel.²³ Az összeesküvés mozgatóit tehát azok között találjuk, akik kevésbé voltak érdekelték a szeldzsukok fennhatósága alá került földek felszabadításában. Az ázsiai problémák mellett tehát érdemes más irányba is keresni a politikai feszültség okait.

Kónstantinos Exazenos Dukas azért kiemelkedő személy a felkelők között, mert igen érdekes kapcsolatot feltételez az összeesküvés mögött. Nyilvánvaló, hogy rokonsága révén szoros kapcsolata lehetett a Dukasokkal a korszak egyik legbefolyásosabb családjával. A történészek között általánosan elfogadott nézet, hogy a Dukasok megbízható támogatói voltak I. Alexios és utódai uralmának.²⁴ Való igaz, hogy a források nem említenek egyetlen Dukast sem a megannyi összeesküvés és felkelés lejegyzésekor, ami első olvasatra e rokonok megbízhatóságát bizonyítja. Anna Komnéné esetében azonban figyelembe kell venni, hogy ő maga a Dukas–Komnénos-szövetséget megpecsételő házasság elsőszülött gyermeke volt. Művében Anna igyekszik is rokonait minél jobb

¹⁷ CHEYNET 1990, 100.

¹⁸ KAZHDAN 1975, 16–17.

¹⁹ GAUTIER 1971, 243; SEIBT 1976, 109.

²⁰ ALEXIAS, 373: 12. 5. 5.

²¹ Lásd CHEYNET 2012, 20.

²² Lásd fentebb, a korábbi kutatások összefoglalásánál.

²³ SKYLITZÉS, 249–250, 304–305.

²⁴ MAGDALINO 1993, 203.

színben feltüntetni, az egymás között nyilvánvalóan feltűnő súrlódásokat és nézeteltéréseket pedig hajlamos elbagatellizálni.²⁵ Emellett nem egy esetben említi meg Anna, hogy apja tekintélyét különböző nagyhatalmú személyek próbálták aláásni vagy voltak érintettek bizonyos kényes ügyekben, de a nevek felsorolása ilyenkor rendre elmarad.²⁶ Alexios lányának nyomos indoka lehetett, hogy nem fedte fel e fontos emberek személyazonosságát, és nem lehetetlen, hogy ellenkező esetben kellemetlen összefüggések tárulnának fel az olvasók előtt. Ilyen nem kívánatos tényezők közé tartozna az anyai rokonság a császár elleni megmozdulásokban való érintettsége. Zónaras esetében más okok állhatnak a mögött, hogy a Komnénosok és rokonságuk uralmával szemben kritikus művéből hiányzik a Dukasok esetleges elégedetlenségére történő utalás. Az *Epitomé historión* az Alexioshoz képest jóval tömörebb beszámolókat nyújt a felkelésekről és összeesküvésekről. Zónaras többnyire e politikai események néhány prominens személyiségéről ejt említést; példának okáért az Anemas-féle összeesküvésnél csak Míchaél Anemast említi név szerint. Szintén érdekes, hogy az *Epitomé historiónban* nem kerül említésre az összeesküvők civil csoportja. Látható tehát, hogy Zónaras elbeszélése szelektívebb az Alexiasénál, de a Dukasok politikai bonyodalmakból való kihagyása inkább vezethető vissza arra, hogy Zónaras forrásai nem említenek ilyesmit. Összességében elmondható, hogy az Anemas-féle összeesküvés politikai hátteréről több támpontot nyújt Anna Komnéné elbeszélése.

Korábbi császári dinasztiaként a Dukasok forrásokból kiszűrhető passzivitása figyelemre méltó. X. Kónstantinos és VII. Míchaél uralkodásához képest nem csak a családot letaszító III. Niképhoros, hanem I. Alexios uralma is visszalépés volt. A Komnénosok a Dukasokkal kötött szövetségnek köszönhetően kerültek hatalomra, és maga Alexios is Ióannés Dukas személyes támogatásával nyert előnyt bátyjával, Isaakiosszal szemben a császári trónért folytatott rivalizálásban. Ennek megfelelően az új császár bőven megjutalmazta a Dukas család sarjait, és fontos pozíciókat tartott fenn nekik. Am az új kormányzat valódi haszonélvezői természetesen maguk a Komnénosok voltak, akik mögött a Dukasok csak másodszeret játszhattak. A Komnénosok felkelésének pillanatában kedvezőbbnek tűnt az új dinasztia támogatása a III. Niképhoros uralkodásához képest, de ez nem biztosította azt, hogy a Dukasok ne vágytak volna nagyobb befolyásra és hatalomra a későbbiekben.

Emellett több tényező is volt, amely fenyegetést jelentett a Dukasok kiemelkedő pozíciójára, és feszültséget okozott a két nagy család között. Ezek közül az egyértelműbb problémát Anna Dalasséné, I. Alexios befolyásos és erős akarátú anyjának politikai tevékenysége jelentette. Ióannés Komnénos özvegye igen nagy befolyással bírt fiai felett még Alexios trónra jutása után is. Uralkodásának korai szakaszában Alexios a civil közigazgatás felügyeletét is átadta anyjának, amíg ő különböző hadjáratok miatt volt kénytelen elhagyni Konstantinápolyt. Anna Dalasséné viszont igen rossz viszonyt ápolt a Dukasokkal, különösen Ióannés kaisarral. A rivalizálás tetőpontja Alexios uralkodásának legelején érkezett, amikor az új császár anyja minden befolyását latba vetette, hogy megakadályozza menyé, Eiréné Dukaina koronázását, és ezzel együtt igyekezett meg-

²⁵ Ez érzékelhető a III. Niképhoros elleni felkelés kezdeti szakaszának leírásában, amikor még nem volt egyértelmű, hogy Alexios vagy bátyja, Isaakios kerül-e a sereg élére (ALEXIAS, I. 72–74: 2. 7. 1–3).

²⁶ Ez a homályos megfogalmazás feltűnik Ióannés Italos, Chalkédóni León és a bogumil Basileios perének elbeszélésében is (ALEXIAS, I. 165: 5. 9. 2, I. 145: 5. 2. 6, I. 489: 15. 9. 2).

ágyazni Alexios és Alán Maria, VII. Michaél és III. Niképhoros volt feleségének házasságának. Anna Dalasséné próbálkozását nem övezte siker, ami a Dukasok egyértelmű győzelmét jelentette. Az elkövetkező évek azonban bizonyosan sok súrlódással jártak a császár anyja és a Dukasok között különösen, hogy mindkét fél a császári udvar politikai életének meghatározó tényezője maradt.

A másik faktor, amely befolyásolhatta a Komnénosok és a Dukasok kapcsolatának alakulását, Kónstantinos Dukas, VII. Michaél és Alán Maria egyetlen fia volt. A császári trón megszerzése után az utódokkal még nem rendelkező I. Alexios saját örökösévé nyilvánította Kónstantinost, akit később eljegyeztek a császár elsőszülött gyermekével, Anna Komnénéval. E friggyel újabb kötelék alakult ki a Dukasok és a Komnénosok között, és a régi dinasztia egyenes ágon történő újjáéledését irányozta elő, ami az előbbi család tagjait nyilvánvalóan elégedettséggel töltötte el. Nem szabad ugyanakkor elfelejteni, hogy Alexios és Eiréné házassága még mindig fontosabb volt a Dukasok számára. A Dukasok legprominensebb tagjai közelebbi rokonai voltak a császárnénak, mint az ifjú trónörökösnek, vagyis közöttük és a regnáló császár között szorosabb kötelék alakult ki Eirénén keresztül. A rokonsági fok pedig alapeleme volt a korszak alakuló politikai kultúrájának. Emiatt kérdéses, hogy mennyire érintette érzékenyen a Dukasokat – vagy legalábbis politikai befolyásukat –, hogy végül nem Kónstantinos örökölte Alexios trónját 1118-ban.

A trónöröklés rendjében beállt változások homályosak, így azok politikai következményeit is nehéz kutatni. Annyi bizonyos, hogy Kónstantinos 1095-ben elhunyt, Anna Komnéné pedig Niképhoros Bryennios hitvese lett, míg Alexiosot első szülött fia, Ióánnés követte a trónon. A források alapján úgy tűnik, hogy Kónstantinost még életében megfosztották császári címeitől. Polemis mindemellett cáfolta azt a közkeletű elképzelést, hogy VII. Michaél fia a későbbi II. Ióánnés születése miatt vesztette el trónörökösi státuszát. Polemis helyett – Achridai Theophylaktos egyik beszéde és Niképhoros Bryennios történeti munkája nyomán – egy korai, 1088 előtti betegséghez kötötte Kónstantinos címének visszavonását.²⁷ Zónaras szerint ugyanakkor az eljegyzés Kónstantinos és Anna Komnéné között az előbbi haláláig fennállt, és egyéb utalások is arra engednek következtetni, hogy nem lett kegyvesztett a császári udvarban. Ez felveti a kérdést, hogy Kónstantinos valóban elvesztette-e a trónörökösi státuszát? A későbbi események megmutatják, hogy maga Anna Komnéné (és hitvese) is várományosa maradt a trónnak függetlenül a társcsászári cím viselésétől. Emellett, bár az ifjú Bíborbanszületett kisebb politikai súllyal bírt a Dukasok politikai hatalmának biztosításában, a család számára bizonyosan nem jelentett volna jó üzenetet egyik rokonuk teljes mellőzése. Mindenesetre Eiréné császárné fivéreinek pályafutása azt mutatja, hogy a Dukasok nem vesztek pozícióikból Kónstantinos társcsászári címének elvétele után sem, tehát Alexios bizonyosan nem a Dukasok befolyásának csökkentésére használta fel a Bíborbanszületett címfosztását. Ennek tükrében már nehéz megállapítani, hogy mekkora súrlódást okozhatott a két család között Kónstantinos mellőzése.

A fentebb említett két – valószínű vagy lehetséges – súrlódási ponton kívül a Dukasok, elsősorban Eiréné testvéreinek elégedetlenségét egyszerűen saját pozíciójuk is kiválthatta. Ióánnés a flotta főparancsnoka (megas dux), míg Michaél prótostrator lett, amelyek fontos tisztségek voltak, mégis érezhették akár úgy a Doukas fivérek, hogy többet is érdemelhetnének. Nem ők számítottak ugyan Alexios legbefolyásosabb roko-

²⁷ POLEMIS 1968, 62–63.

nainak, a kormányzatban és a politikai szintéren megelőzte őket a császár idősebb fivére, Isaakios Komnénos Sebastokrator, sógora, Niképhoros Melissénos kaisar, fiatalabb fivére Hadrianos Komnénos megas domestikos (a hadsereg elvi főparancsnoka), és nem utolsó sorban Anna Dalasséné. A Dukasok hűségének feltételezése a szakirodalomban alapvetően együtt jár azzal az elképzeléssel, amely szerint Alexios idején a császár közvetlen köre, más szóval maga a családi kormányzat, ritkán tapasztalt stabilitást és megbízhatóságot mutatott.²⁸ Ezzel szemben Frankopan kimutatta, milyen súlyos feszültségek alakultak ki Alexios legközelebbi hozzátartozói között, és milyen instabillá vált a politikai környezet és részben a kormányzat is.²⁹ Ez egészében megkérdőjelezi Alexios rokonainak megbízhatóságát. Alexios saját testvérét, Hadrianost volt kénytelen mellőzni, miután az belebonyolódott a Niképhoros Diogenés fémjelezte összeesküvésbe.³⁰ A császár bizalmas körének rivalizálásai valószínűleg érintették a Dukasokat is, bár ennek módjáról nem igen lehet találni információt. Mindenesetre a korábbi császári dinasztia leszármazottainak elvileg nagyobb indokuk volt az elégedetlenkedésre, mint Hadrianosnak.

A Dukasok esetleges elégedetlensége azért is jelentett veszélyt, mert e család bizonyosan rendelkezett egy saját bizalmi körrel. E bizalmi kör pedig nyilvánvalóan igen népes és befolyásos lehetett, amelyet a Komnénosok nem vehettek félvállról. Az elit több módon másolta a császári udvar berendezkedését, így a császár bizalmi köréhez hasonlót minden fontos ember kiépített maga körül.³¹ Az összefüggések révén a személyes kapcsolati hálózatokból akár az egész család körül kialakulhatott egy bizalmon nyugvó csoportosulás.³² A Dukasok császári dinasztikaként egy igen nagy bizalmi körre tehettek szert, amelyhez több tekintélyes család sarjai is tartozhattak. A Dukasok nyilvánvalóan igyekeztek ezt a csoportot egyben tartani. Talán éppen a Dukasok személyes kapcsolati hálózatai voltak azok a tényezők, amelyek miatt a Komnénosok velük szöveterkeztek III. Niképhoros ellen.³³

Az Anemasok köré gyűlt összeesküvők valószínűleg különböző okokból gyűltek össze, mégis kellett egy összekötő kapocs, amely az egymás iránti bizalmat felépítette a résztvevők között. Az csak feltételezés, hogy legalább egy részük, a csoport magja az összeesküvés előtt már egy bizalmi kört alkotott, mégis ez tűnik a legvalószínűbbnek. Néhány jel arra utal, hogy a kérdéses kör a Dukasok köré épült, de onnan a szervezkedésben valószínűleg nem vett részt mindenki. Az összeesküvők többségénél nehéz kimutatni bármilyen kapcsolatot a Dukasokkal, többnyire közvetett bizonyítékok állnak rendelkezésünkre.

²⁸ MAGDALINO 1993, 190–191.

²⁹ FRANKOPAN 2007, 15kk.

³⁰ FRANKOPAN 2007, 20kk. Frankopan értekezéséből is kitűnik, milyen burkolt utalásokkal emlékezik meg Anna Komnéné a rokonságon belüli ellentétekről.

³¹ A császári rokonság körül kiépült bizalmi körök és kapcsolati hálózatok témájával már foglalkoztam egy másik tanulmányomban (RÓZSA 2014, passim)

³² Mindazonáltal a hálózat kutatás alapvetően a személyes kapcsolatok vizsgálatára koncentrál. Bizánci érdekeltségű hálózat kutatást tekintve Margaret Mullett (MULLETT 1996, 163–222) és Giovanni Ruffini (RUFFINI 2008) munkáit érdemes megemlíteni.

³³ Itt elsősorban Ióannés Dukas személyét kell kiemelni. Angold szerint a Dukasoknak is szüksége volt a Komnénosokra, mivel 1081-ben Ióannés volt az egyetlen „erős” ember a családból fiai halála után – unokái még túl fiatalok voltak (ANGOLD 1997, 126–127).

A legtöbb esetben az érintett családok pályafutását érdemes áttekinteni. Elsősorban az a kérdés, hogy látható-e olyan tendencia, amely a Dukas-ház uralmának idejéhez köthető. Ha a kérdéses család tagjai jó pozíciókat foglaltak el X. Kónstantinos és VII. Michaél idején, ami feltételezi, hogy e személyek a császárok bizalmát élvezték vagy akár egész rokonságuk. Problémát jelent, hogy a korszakban gyakran változtak a kapcsolatok és szövetségek az aktuális személyes érdekek mentén.³⁴ Ez megnehezíti, hogy a Dukas-korszak állapotainak elemzése alapján az Anemas-féle összeesküvés idejére tegyünk megállapításokat. Az bizonyos, hogy I. Alexios trónra jutása után többen elhagyhatták a Dukasok bizalmi körét, hogy a nagyobb befolyással és az újraelosztást ténylegesen felügyelő Komnénosok szolgálatába álljanak. Mindazonáltal lehetségesnek tartom így is, ahogy bizonyos személyek és családjaik hosszabb távon is a Dukasokkal maradtak.

Kónstantinos Exazenos Dukas helyzete tűnik a legegységelműbbnek, hiszen a neve rokoni kapcsolatot feltételez a régi császári családdal. Niképhoros Exazenos valószínűleg Kónstantinoson keresztül került a körbe, illetve az összeesküvők közé. Ióannés Zónaras nem tulajdonít nekik nagy jelentőséget az összeesküvés és az azt követő kormányzati megtorlás leírásában.³⁵ Anna Komnéné ezzel szemben tesz egy olyan megjegyzést az Exazenosokról, ami kicsit nagyobb jelentőséget tulajdonít a szervezkedésben játszott szerepüknek.³⁶ Mindenesetre néhány évvel az összeesküvés után már reaktiválták Kónstantinos és Niképhoros, ugyanis részt vettek a Tarantói Bohemund elleni hadjáratban 1108 körül, ahogy erről Anna Komnéné megemlékezik.³⁷ A reaktiválás – különösen, hogy ilyen korán ment végbe – azt mutatja, hogy még a megtorlás után is jó kapcsolatokkal bírt a két Exazenos az udvarban, talán éppen a Dukasokkal fennálló rokonság segített rajtuk.

Az Anemasok és Dukasok közötti kapcsolat természetéről nincs információnk, de Anna Komnéné elbeszélése alapján szoros viszonyt lehet feltételezni a két család között. Minderre csak a megtorlás eseményeinek furcsa alakulásánál világít rá, amelynek Anna személyes szemtanúja és szereplője is volt egyben. Abban az Eпитomé historión és az Alexias is megegyezik, hogy a Michaél Anemast nem csak vagyonekbobzásra és fejének szórtelenítésére ítélte I. Alexios, hanem annak szemét is ki akarta nyomtatni.³⁸ A két forrás abban is egyetért, hogy az utolsó pillanatban vonták vissza a megvakíttatás parancsát.³⁹ Anna azonban ennél továbbmegy, és érzelmekben gazdag beszámolót ad az eseményről. A hercegnő előadásában Michaél szeme világának megmentése az ő közreműködésének volt köszönhető. Annát elborzasztotta Anemas szerencsétlen sorsa, és sírva kérte anyját, hogy segítsen a szerencsétlen összeesküvőn. A császárné pedig sikeresen rávette Alexios, hogy vonja vissza a megvakíttatásról szóló határozatot.⁴⁰ Nem lehet eltekinteni Anna Komnéné önfényezésétől és attól, hogy az elbeszélés lehetőséget biz-

³⁴ HALDON 2009, 185.

³⁵ Mint említettem, Zónaras művében csak Michaél Anemas kerül megemlézésre az összeesküvők közül.

³⁶ ALEXIAS, I. 373: 12. 5. 6. Ettől függetlenül tényleges a két Exazenos szerepe homályban marad.

³⁷ ALEXIAS, I. 380: 12. 8. 6.

³⁸ ALEXIAS, I. 374: 12. 6. 5; ZÓNARAS, III. 745: 18. 24. 5.

³⁹ ALEXIAS, I. 375: 12. 6. 7; ZÓNARAS, III. 745: 18. 24. 6.

⁴⁰ ALEXIAS, I. 375: 12. 6. 7.

tosított neki philantrópiájának bemutatására.⁴¹ Ennek ellenére nem valószínű, hogy a császár leányának narratívája teljesen fikció lenne.

Zónaras elbeszélésében Alexios aktív cselekvőként jelenik meg a határozatok meghozatalánál, viszont éppen Michaél Anemas megvakíttatásának visszavonásáról állítja azt a történetíró, hogy a parancs a palotából érkezett.⁴² Vajon itt egy stilisztikai megoldásról van szó vagy netalán retorikai megoldással állunk szemben, amely Alexioszt a negatív kicsengésű cselekedetekhez próbálja kötni? Véleményem szerint Zónaras itt szűkszavúan adja vissza azt, amiről lényegében Anna Komnéné is írt, vagyis hogy az események nem teljesen Alexios elképzelései szerint mentek végbe. Anna bizonyára túlzásba esik az eset leírásakor, és a saját szerepét többre értékeli, mint anyját. Eiréné Dukaina valószínűleg nem lépett volna közbe ilyen súlyos eseménynél, ha nem lett volna politikai érdeke Michaél megkegyelmezésében. Az események alakulása azt sugallják, hogy Michaél Anemas valamilyen okból fontosabb volt a császárné számára, mint férje számára. Nem elképzelhetetlen így, hogy saját atyai rokonságának egyik bizalmasát próbálta megmenteni.

Ióannés Solomón, amellet hogy az összeesküvésben is fontos szerepet játszott, a szervezkedés és a Dukasok kapcsolatának kutatásában is kulcsfigura. Az Exzenosok és az Anemasok mellett ő is közvetlen kapcsolatot sejtet az összeesküvők és a Dukasok között. Az Alexias alapján Michaél Anemas után Ióannés kapta a legsúlyosabb büntetést. Ugyanakkor lényeges momentum, hogy Eiréné Solomón feleségének adta vissza az összeesküvő férjtől elkobzott konstantinápolyi udvarházat. A középkorban általánosan alkalmazott gyakorlat volt, hogy az uralkodói kegyelem megtestesítői és végrehajtói a császárnék vagy királynék voltak, és Eiréné döntését ennek megfelelően lehet formális cselekedetnek tekinteni. Bizáncban azonban a császár ideológiájának is része a philantrópia, ráadásul Alexios sok egyéb ügyben maga gyakorolt kegyelmet Eiréné közreműködése nélkül. Nem lehetetlen hát, hogy Solomón vagy feleségének Dukasokhoz fűződő kapcsolata sarkalta valójában Eirénét a ház visszaadására.

Volt még egy esemény több évtizeddel az Anemas-féle összeesküvést megelőzően, amely bizonyíthatja azt, hogy Ióannés Solomón közeli kapcsolatban állt a Dukasokkal. Solomón ugyanis belekeveredett Ióannés Italos, a filozófusok konzuljának (hypatos tón philosophón) perébe, amelyet I. Alexios indított még uralkodásának elején. Anna Komnéné Italos tanítványai között említi Solomónt, bár ennél többet nem tudunk meg róla az ügyel kapcsolatban.⁴³ A kutatók között egyetértés van abban, hogy a per mögött minden vallási töltöttsége ellenére politikai indítékok húzódtak meg, mivel Italos köre befolyásos és a Komnénosokra fenyegetést jelentő emberekből állt.⁴⁴ Italos nem melleleg Psellos tanítványa és VII. Michaél kegyence volt korábban, és valószínűleg nem vesztette el később sem kapcsolatát a Dukasokkal. Tanítványaként Ióannés Solomón ugyanennek a körnek volt tagja, amelynek élén igazából a Dukasok állhattak.

Az összeesküvő Skléros esetében pont az jelenti a problémát, hogy nem tudjuk biztosan, melyik családtag vett részt az összeesküvésben. Bár a Sklérosok akkori helyzetéről keveset tudunk, nem teljesen mindegy, hogy melyik családtag bonyolódott bele.

⁴¹ Ne felejtsük el, hogy Anna Komnénének uralkodói ambíciói is voltak, és művében igyekezett császári erényeket felmutatni, még ha ez már gyakorlati értelemben megkésett próbálkozás volt.

⁴² ZÓNARAS, III. 745: 18. 24. 6.

⁴³ ALEXIAS, I. 165: 5. 9. 2.

⁴⁴ ANGOLD 1995, 50; HUSSEY 1990, 145.

Nem tartom valószínűnek Andronikos Skléros sebastos azonosítását az összeesküvővel, de az ő pályafutásánál éppen az merül fel, hogy vajon felemelkedését a Dukasok támogatásának vagy közvetlenül a császár kegyének köszönhette. Rangjával kiemelkedett családjából, bár kegyvesztettségének is mutatkoznak jelei az összeesküvés bukása után. Az összeesküvő Skléros kilétének tisztázatlansága miatt nem csak a motivációi és a kortárs családtagok pályafutásának egy fontos szelete marad homályban, hanem a Dukasokhoz fűződő viszony feltárásában sem segít.

A Sklérosok és a Dukasok kapcsolatának vizsgálatához évtizedekkel korábbra kell visszamenni. A két család viszonya valószínűleg akkor vált szorosrá, amikor Rómanos Skléros a Dukasokhoz hasonlóan Isaakios Komnénos felkelése mellé állt VI. Michaállal szemben.⁴⁵ A sikeres lázadás után Rómanos nem csak a rövid ideig uralkodó I. Isaakios alatt foglalt el jó pozíciókat a kormányzatban, hanem a másik harcostárs, X. Kónstantinos idején is, még hosszú éveken át viselt fontos tisztségeket.⁴⁶ Talán nem véletlen, hogy a Dukasokkal szintén jó kapcsolatot ápoló Michaél Psellos nem említi meg művében a Sklérosok Geórgios Maniakés lázadásában játszott erősen kétes megítélésű szerepét.⁴⁷ Rómanos után a Sklérosok inkább a civil közigazgatásban tudtak sikeres pályafutást felépíteni, és ez maradt jellemző a Komnénos korszakra is.⁴⁸ Bár Isaakios felkelésének támogatása miatt a Komnénosokhoz is közel kerültek a Sklérosok, de X. Kónstantinos és VII. Michaél hosszabb uralma alatt szorosabb kapcsolat alakulhatott ki a Dukasokkal. A két család közötti jó kapcsolat fennmaradásának jeleként értékelem, hogy a Sklérosok Rómanos után inkább a civil közigazgatásban helyezkedtek el, ami egyrészt tovább növelte kötődésüket Konstantinápolyval, másrészt összhangban állt Kónstantinos és Michaél civil szférát támogató politikájával. A Komnénosok viszont éppen az ellenkező irányba fejlesztették tovább az adminisztrációt a kormányzat katonai jellegének erősítésével. Az új viszonyok között a civil karrierhez immár ragaszkodó Sklérosok egyfajta csapdába kerültek: az elit és a bürokrácia másodvonalában találták magukat, miközben rangjuk nominálisan nem változott. Ez az az időszak, amikor nem igazán lehet kapcsolatot kimutatni a Dukasok és a Sklérosok között. Mindenesetre a Sklérosok kissé közties helyzete olyan támogatást sejtet, amely a felszínen tartotta a családot, ám nem ért fel a császáréval. Ilyen támogatást tudtak nyújtani a Dukasok a saját körükhöz tartozó személyeknek.

A Kastamonitész-család Pahlagoniából származott, ahol a Dukasok és a Komnénosok korábbi székhelyei voltak a szeldzsuk hódítás előtt. Ennél többet nemigen lehet tudni a kapcsolatról, amit e három család tartott fenn. Hasonlóan problematikus a Kurtikiosok helyzete, akiknek a házassági politikája a Komnénosokhoz való közeledést mutatja. Az eljegyzés felbontásakor – ahogy fentebb már említésre került – az Anemas-féle összeesküvésben vállalt szerepük alapján, a Kurtikiosok a császári család ellen fordultak, ám emellett nem található sok utalás a Dukasokhoz fűződő viszonyukról. E család története egyrészt a kapcsolati hálózatok bonyolultságára, másrészt a kapcsolatrendszerek és a bizalmi körök változékonyságára hívja fel a figyelmünket. Ezzel kapcsolatban Anna Komnéné elbeszélése tartogat egy érdekes esetet, ugyanis Michaél

⁴⁵ SKYLITZÉS, 494–495.

⁴⁶ SEYRIG 159, CHEYNET ET AL. 1991, 117.

⁴⁷ PSELLOS, 5. 76–89, vö. SKYLITZÉS, 425–428.

⁴⁸ León (DO 55.1.3317, NESBITT – OIKONOMIDES 1994, 116: 40.15) és Nikolaos Skléros (LAURENT 1981, 252. sz.).

Anemas megfedte Ióánnés Solomónt, amiért az újabb embereket akart megnyerni ügyének.⁴⁹ Ez az eset azt sugallja, hogy az összeesküvéssel vádolt csoport kötelékei régebbi keletűek, és nem pillanatnyi érdekből összeverődött társaságról volt szó.

A Dukasok politikai szerepe persze még mindig kérdéses, különösen igaz ez, ha csak az Anemasok összeesküvését nézzük. Az Anemas-féle összeesküvés politikai hátterét tekintve két elképzelést is felállíthatunk. Az első feltételezés, hogy az összeesküvésben nem vettek részt aktívan a Dukasok, vagyis a szervezkedés a Dukasok kapcsolati hálózatának vagy a hálózat egy részének magánakciója volt. Császári dinasztiaként a Dukasok igen népes és előkelő bizalmi kört építhettek ki. Ugyanakkor I. Alexios uralomra kerülése után természetesen a Komnénosok szempontjai váltak elsődlegessé, vagyis az ő saját bizalmasaik kerültek előnyös helyzetben. A Dukasok régi kapcsolati hálózatából azok tudtak igazán érvényesülni, akik közvetlenül a Komnénosokkal is szoros kapcsolatban álltak vagy kapcsolatot építettek ki. Ez azzal járt, hogy a Dukasok körének néhány jelentős tagja és családja kívül rekedt az új dinasztia érdekkörén, és veszített korábbi pozíciójából.

A Dukasok számára fontos lehetett bizalmi körük egyben tartása, így nyilván lehetőségeikhez mérten próbálták támogatni bizalmasaik érvényesülését, de csak korlátozott mértékben tudták ezt megvalósítani. Néhány pozícióját veszített család vagy egyén elégedetlen maradt az új helyzettel. Egy egész belső kör alakulhatott így ki a Dukasok kapcsolati hálózatán belül. E kör tagjai egy bizonyos idő után megeléghettek a kialakult helyzettel, és bizonyos mértékig önállósodhattak. Vagyis a Dukasok pillanatnyilag elvesztették az uralmat saját bizalmi körük egy része felett. Bár a gazdasági és társadalmi nyomás, a lecsúszástól való félelem könnyedén vezethetett irracionális lépésre az elit bármely tagjánál, az összeesküvők célkitűzésének irracionálitása mégis szembeötlő. Alexios uralmának közepére ugyanis egyértelművé vált, hogy a császári rokonságon kívül senkinek nem volt esélye a császári trónhoz kerülni.

Mivel a résztvevőknek viszonylag kis befolyása volt a kormányzatban, jó kapcsolataik ellenére kis eséllyel érthettek el bármi komoly eredményt, különösen a trón elnyerését. Ha hiszünk a vádnak, akkor feltételeznünk kell, hogy a megmozdulás mögött komolyabb támogatók álltak valójában. E háttérben megbúvó befolyásos személyeknek leginkább a Dukasok feleltek meg. Ugyanakkor a Dukasoknak csak akkor érte volna meg támogatni az összeesküvést, ha közülük került volna ki az új császár. Kétségszerű, hogy Ióánnés Solomón, vagy Michaél Anemas császársága előrelépést jelentett volna ahhoz képest, amit Alexios és Eiréné házassága nyújtott nekik. Ugyanakkor nincs egyértelmű jele annak, hogy a Dukasok komoly retorziókat szenvedtek volna el az Anemasok összeesküvése után, ami kétséges teszi, hogy aktívan felléptek volna a császárral szemben.⁵⁰ Az már sokkal elképzelhetőbb, hogy a két császári család között komoly súrlódások alakultak ki, aminek Alexios – nem is először – a Dukasok bizalmi körének támadásával kívánt véget vetni. Az uralkodó nyilvánvalóan gyengíteni akarta a másik fél pozícióit, és egyben megmutatni az erőviszonyokat. Így érthetővé is válik, miért lett viszonylag enyhe az összeesküvők szembeni kormányzati megtorlás. Ez utóbbi feltételezés viszont alapjában megkérdőjelezi Anna Komnéné (és Zónaras) elbeszélésének megalapozottságát.

⁴⁹ ALEXIAS, I. 373: 12. 5. 6.

⁵⁰ Bár Anna Komnéné 1100 körüli évektől hanyagolja a Dukas-család két jelentős tagjának, Michaél és Ióánnés említését is (Polémis 1968, 65, 69).

Összegzés

Az Anemas-féle összeesküvés politikai hátterének feltárása nem egyszerű vállalkozás. Az esemény forrásokból kinyerhető elemeire megannyi magyarázat adható. Mégis erősen feltételezhető, hogy az összeesküvéssel vádolt személyek közeli kapcsolatban voltak a Dukasokkal. Ezentúl azonban már nehéz megállapítani, hogy a Dukasoknak mi volt a szerepe az eseményekben. Ezzel együtt felvetődik az a kérdés is, hogy mennyiben volt megalapozott az összeesküvés vádja. Már a Diogenés-összeesküvés is azt mutatja, hogy I. Alexios egyre szilárdabb uralmára csakis saját rokonsága jelenthetett veszélyt, és ez a tendencia egyre erősödött a későbbi évtizedekben. Az Anemas-testvérekhez kötött mozgalomról szóló elbeszélésekből viszont teljesen hiányzik a császári rokonok érintettségének nyílt említése. Legfontosabb forrásunkat, az Alexiaszt, Anna Komnéné részben családtörténetnek is szánta, és narratívájának fontos eleme volt Alexios Komnénos és Eiréné Dukaina házasságának idillikus ábrázolása. Így a Dukasok egy apja elleni szervezkedésben való esetleges érintettsége olyan elem lehetett, amelyet Anna bizonyosan szeretett volna minél kevésbé megjeleníteni művében. Mindazonáltal a részletek ismerete vagy tisztázása nélkül is azt sugallja az Anemas-féle összeesküvés története – a Diogenés-féle összeesküvéshez hasonlóan –, hogy a Komnénosok családi kormányzata súlyos gondokkal küzdött már I. Alexios idején is.

Felhasznált források és szakirodalom

FORRÁSOK

- ALEXIAS *Annae Comnenae Alexias*. Szerk. Diether R. Reinsch, Athanasios Kambylis. I–II. köt. (Corpus fontium historiae byzantinae 40.) Berlin – New York, 2001.
- BRYENNIOS *Nicéphori Bryennii Historiarum libri quattuor*. Szerk. Paul Gautier. (Corpus fontium historiae Byzantinae, Series Bruxellensis 9.) Brüsszel, 1975.
- PRODROMOS Theodoros Prodrornos: *Historische Gedichte*. Szerk. Wolfram Hörander. (Wiener Byzantinistische Studien 11.) Bécs, 1974.
- PSELLOS Psellos, Michel: *Chronographie ou histoire d'un siècle de Byzance, 976-1077*. I–II. köt. Párizs, 1967.
- SKYLITZÉS *Ioannis Scylitzae Synopsis historiarum*. Szerk. Johannes Thurn. (Corpus fontium historiae Byzantinae. Series Berolinensis 5.) Berlin – New York, 1973.
- ZÓNARAS *Ioannis Zonarae Annales*. Szerk. Moritz Pinder. I–III. köt. (Corpus scriptorum Byzantinae historiae 47–49.) Bonn, 1841–1897.

PECSÉTGYŰJTEMÉNYEK

- DO Dumbarton Oaks Reserch Library and Collection

- FOGG Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Collection of Thomas Whittemore (korábban a Fogg Museum of Art gyűjteményéhez tartozott)
- SEYRIG Bibliothèque nationale de France, Département des monnaies, médailles et antiques, Collection Henri Seyrig
- ZACOS BNF Bibliothèque nationale de France, Département des monnaies, médailles et antiques, Collection George Zacos
- SZAKIRODALOM
- ANGOLD 1995 Angold, Michael: *Church and Society in Byzantium under the Comneni, 1081–1261*. [Cambridge], 1995.
- ANGOLD 1997 Angold, Michael: *The Byzantine Empire, 1025-1204. A Political History*. 2. kiad. London – New York, 1997.
- CHEYNET 1990 Cheynet, Jean-Claude: *Pouvoir et contestations à Byzance (963-1210)*. Párizs, 1990.
- CHEYNET 2002 Cheynet, Jean-Claude: Par Saint George, par Saint Michel. In: *Travaux et Mémoires* 14 (2002) 115–134
- CHEYNET 2006 Cheynet, Jean-Claude: Aristocratic Anthroponymy in Byzantium. In: Uő.: *The Byzantine Aristocracy and its Military Function*. (Variorum Collected Studies Series 859.) Aldershot, 2006. III (A kötet oldalszámozása nem folyamatos.)
- CHEYNET 2012 Cheynet, Jean-Claude: Les Xèroi, administrateurs de l'empire. *Studies in Byzantine Sigillography* 11 (2012) 1–34.
- CHEYNET ET AL. 1991 *Sceaux byzantins de la collection Henri Seyrig*. Szerk. Jean-Claude Cheynet, Cécile Morrisson, Werner Seibt. Párizs, 1991.
- FRANKOPAN 2007 Frankopan, Peter: Kinship and the Distribution of Power in Komnenian Byzantium. *English Historical Review* 122/495 (2007) 1–34.
- GAUTIER 1971 Gautier, Paul: Le synode des Blachernes (fin 1094). Étude prosopographique. *Revue des études byzantines* 29 (1971) 213–284.
- HALDON 2009 Haldon, John: Social Élites, Wealth, and Power. In: *The social history of Byzantium*. Szerk. John Haldon. Malden (MA), 2009. 168–211.
- HUSSEY 1990 Hussey, Joan M.: *The Orthodox Church in the Byzantine Empire*. Oxford, 1990.
- KAZHDAN 1975 Každan, Alexandr P.: *Армия в составе господствующего класса Византийской империи в XI—XII вв.* Jereván, 1975.
- LAURENT 1981 Laurent, Vitalien: *Le Corpus des sceaux de l'empire byzantin II. L'administration centrale*. Párizs, 1981.

- MAGDALINO 1993 Magdalino, Paul: *The Empire of Manuel I Komnenos, 1143-1180*. Cambridge, 1993.
- MULLETT 1996 Mullett, Margaret: *Theophylact of Ochrid: reading the letters of a Byzantine archbishop*. Brookfield (VT), 1996.
- NESBITT –
OIKONOMIDES 1994 *Catalogue of Byzantine Lead Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art*. Szerk.: John Nesbitt, Nikolas Oikonomides. Washington (DC), 1994.
- POLEMIS 1968 Polemis, Demetrios I.: *The Doukai. A Contribution to Byzantine Prosopography*. London, 1968.
- RÓZSA 2014 Rózsa Márton: Esettanulmány a Komnénos-kori kormányzat informális kapcsolatairól: Ióánnés Melidonés, a hippodrom bírása Thessalonikében. In: *Magister historiae. Válogatott tanulmányok a 2012-ben és 2013-ban megrendezett középkorral foglalkozó, mesterszakos hallgatói konferenciák előadásaiából*. Szerk. Belucz Mónika, Gál Judit, Kádas István, Tarján Eszter. Budapest. 2014. 153–170
- RUFFINI 2008 Ruffini, Giovanni Roberto: *Social Networks in Byzantine Egypt*. Cambridge, 2008.
- SEIBT 1976 Seibt, Werner: *Die Skleroi. Eine prosopographisch-sigillographische Studie*. (Byzantina Vindobonensia 9.) Bécs, 1976.
- SKOULATOS 1980 Basile Skoulatos: *Les personnages byzantins de l’Alexiade: analyse prosopographique et synthèse*. Louvain, 1980.
- TREADGOLD 2013 Treadgold, Warren: *The Middle Byzantine Historians*. New York, 2013.
- WASSILIOU–SEIBT 2003 Alexandra-Kyrie Wassiliou, Werner Seibt: *Die byzantinischen Bleisiegel in Österreich*. 2. köt. Bécs, 2003.

Abstract

The Anemas conspiracy and the Doukas family

The Anemas conspiracy was one of the most serious political crises in the reign of Alexios I Komnenos (1081–1118). Anna Komnene gives a long account on the affair in her historical work, the *Alexiad*, and John Zonaras also mentions the event in a considerably shorter narrative. However, some aspects of the conspiracy raise several problems. From the last decade of the eleventh century, more and more affairs, such as the Diogenes conspiracy or the rebellion of Gregory Taronites, indicate the growing tensions within the wider imperial kin, and even inside the imperial family. Although the key figures of the Anemas conspiracy held important positions both in the military and the civil administration, none of them had kinship to the emperor and his family. The historical accounts state that the conspirators planned to gain the throne for one of them. However, the concurrent political system, the extended family government, prevented anyone out of the imperial kin to become the head of the empire. This characteristic contradicted the goals of the plotters recorded by the historians, but it also raises the question whether the conspiracy was related to more powerful individuals. The narrative of Anna Komnene implies connections between the Doukas family, one of the most important families of the period, and the plotters. This study seeks to reveal these ties and the possible role of the Doukai in the affair.